

Uluslararası Doğrudan Yatırımların KOBİ'lerin Gelişmesindeki Etkilerinin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi

Yavuz Odabaşı, Hüseyin Önder, Özer Özçelik 1

Özet: KOBİ'ler ülke ekonomilerinin can damarı işletmelerdir. Bu işletmelerin gelişmesinde birçok faktörün etkisi olduğu bir gerçektir. Bu etkilerden bir tanesi ise uluslararası doğrudan yatırımlardır. Uluslararası doğrudan yatırımlar bir ülkeye, bölgeye veya şehre beraberinde teknik ve idari personel ile yeni teknoloji getirerek bir yatırım ve iş iklimi yaratmaktadır. Bu iş iklimi ekonomideki bütün ajanları etkilediği gibi KOBİ'leride etkileyebilecektir. Diğer taraftan bir ülkeye, bölgeye veya şehre uluslararası doğrudan yatırımların gelmesinde o ülkenin, bölgenin veya şehrin nüfus ve gelişmişlik düzeyleri belirleyici olabilmektedir. Bu çalışmada uluslararası doğrudan yatırımların Türkiye'de örneklem olarak alınan illerin gelişmişlik ve nüfus değişkenleri tarafından etkilenmesi ile uluslararası doğrudan yatırımların o ildeki KOBİ'lerin yurt dışı pazarlara açılmasına, Ar-Ge faaliyetlerinde bulunmasına ve kurumsallaşmasına olan etkileri eş anlı olarak yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda uluslararası doğrudan yatırımların yatırım yapacağı ilin gelişmişlik düzeyi ile nüfustan etkilendiği, uluslararası doğrudan yatırımların ildeki KOBİ'lerin kurumsallaşmasını ve ihracat yapma olanaklarını arttırdığı sonucu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: KOBİ, Uluslararası Doğrudan Yatırımlar, Yapısal Eşitlik Modeli

Investigation of The Effects of International Direct Investment on SMEs' Development By Using Structural Equation Modeling

Abstract: SMEs are vital enterprises of any economy. Many factors play a crucial role in the process of development of these enterprises. One of these factors is the international direct investment. International direct investment creates and investment and business atmosphere around a country, region or a city where it brings new technology, technical and administrative staff. This business atmosphere as it influences all agents in the economy will also be able to influence SMEs. On the other hand, population and development levels of a country, region or a city could be a determinant factor for international direct investment's decision to enter a country, region or a city. In this study, the effects of development levels and population of provinces in Turkey on international direct investment, and the effect of international direct investment on SMEs opening up to foreign markets, on engaging R&D activities, and on institutionalization are analyzed simultaneously by using structural equation modeling. Following this analysis, it was concluded that international direct investment is effected by development levels and population of the city and it is also concluded that international direct investment effects institutionalization and opportunities to export of SMEs of that city.

Keywords: SME, International Direct Investment, Structural Equation Modeling

GİRİŞ

KOBİ'ler bir ülke ekonomisi içerisinde istihdam, katma değer ve sayı olarak önemli bir yer tutmaktadır. KOBİ'lerin bu alanlardaki sayısal üstünlüklerinin yanında yapılarından kaynaklanan bazı avantajlara da sahiptirler. Diğer taraftan KOBİ'lerin yapılarından kaynaklanan bazı dezavantajlara da sahiptir. Ekonominin karar alıcı mekanizmalarında yer alan kişi ve kurumların ülke ekonomisini ve ekonominin önemli bir parçası olan KOBİ'lerin avantaj ve dezavantajlarını iyi değerlendirip ona göre politika araçlarını kullanması gerekmektedir.

Bu çalışma KOBİ'lerin gelişmesinde uluslararası doğrudan yatırımların etkileri analiz edilmiştir. Böylece ekonomi için önemli bir dış kaynak durumunda olan uluslararası doğrudan yatırımların sadece dış açıkları finanse etmekle kalmayıp, ekonominin özellikle KOBİ'lerin yapısal dönüşümünü sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

¹ Arş. Grv, Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü.

KOBİ'LERİN TANIMI

KOBİ'lerle ilgili olarak birçok araştırma yapılmasına rağmen ülkelerin kendi bakış açılarına göre değişik ölçütler geliştirilmesi KOBİ'lerin ortak bir tanımının olmasını engellemektedir. KOBİ'lerin tanımı ülkeden ülkeye değişebildiği gibi, bir ülke içindeki bölgeler veya sektörler arasında dahi farklılaşabilir (Akdeniz, 2005:72). KOBİ'lerin tanımlanmasında ülkelerin farklı tanımlamalar yapmasına karşılık ortak bir tanımlama yapılabilmesi için bazı kriterler kullanılmaktadır. Bu kriterler temelde iki ana başlığa ayrılmaktadır. Bunlar; niceliksel ve niteliksel kriterlerdir.

Niteliksel ölçütler: İşletmelerin KOBİ sınıflandırmasında kullanılan büyüklükleri niteliksel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür (Türkoğlu, 2003:275). Yönetimin bağımsızlığı ve yönetimde işlevselliğin sağlanması açısından uzmanlaşma, işletmenin kredi sağlayabilme olanağı işletmenin faaliyet göstermiş olduğu pazar içindeki yeri, işletme sermayesinin tümünün ya da bir bölümünün işletme sahibine ait olması, işletme üretiminde kullanılan sermaye ve emek miktarıdır.

İşletmelerin KOBİ sınıflandırmasında kullanılan niteliksel büyüklükler tek başına yeterli olmamaktadır. Bu nedenle niceliksel kriterlerinde göz önüne alınması gerekmektedir (Unutkan ve Unutkan,1996:1)

Niceliksel ölçütler: İşletmelerin büyüklüklerinin sınıflandırılmasında kullanılan niceliksel kriterler ise şu şekilde sıralanabilir (İraz, 2006:369, Arslan, 2003:122): İşletmede çalıştırılan personel sayısı işletme personeline ödenen ücret ve maaşlar, belirli bir süre içinde kullanılan hammadde miktarı, işletme sermayesi (öz sermaye, çalışma sermayesi, sabit sermaye), işletmenin yapmış olduğu satış tutarı, işletmenin yaptığı üretim miktarı, işletmede kullanılan makinelerin miktarı ve güçleri, kullanılan enerji miktarı, işletmenin aktiflerinin toplamıdır.

Bu söz konusu kriterlerin sayısı çok daha fazla artırılabilir. Fakat bu ölçütlerden hiçbirisi kendi başına KOBİ tanımlaması yapılmasına imkan vermemekle birlikte, mevcut ölçütler arasında en sık kullanılan işletmede çalıştırılan personel sayısıdır (Akdeniz, 2005:72). Bütün bu bilgiler ışığında gerek ülkemizde, gerekse Avrupa Birliği'nde bazı KOBİ tanımlamaları yapılmıştır.

Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde KOBİ Tanımı

Avrupa Birliği'ne göre KOBİ, 1-250 kişi arasında işçi çalıştıran, yıllık satış hasılatı 40 milyon Euro'yu geçmeyen, mevcut sabit sermaye yatırım miktarı 27 milyon Euro'yu geçmeyen işletmelerdir (Aksoy ve Çabuk, 2006:41-42).

Avrupa Birliği'nde KOBİ tanımlamaları ile ilgili olarak ortak bir KOBİ tanımı geliştirilmiştir. Söz konusu çalışma 8 Mayıs 2003 tarihinde Brüksel'de yapılmış ve 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla da geçerlilik kazanmıştır. Buna göre çalıştırılan işçi sayısı 50 kişiden az ise, yıllık satış hasılatı 10 milyon Euro'yu geçmiyorsa küçük ölçekli işletme, çalıştırılan işçi sayısı 250 kişiden az ise ve yıllık satış hasılatı 50 milyon Euro'yu geçmiyor ise orta ölçekli işletme söz konusudur (İraz, 2006:370, Eroğlu vd.2008:2). Avrupa Birliğinin yapmış olduğu bu KOBİ tanımını KOSGEB'te kullanılmaktadır. "18.11.2005 tarihli 25997 sayılı resmi gazetede Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik" yayınlanarak KOBİ tanımı Avrupa Birliğinin tanımına yaklaştırılmıştır. Ayrıca işletmelerin bağımsız, ortak, bağımlı işletme türleri gibi tanımlarda getirilmiştir (KOSGEB 01/06/2009).

KOBİ'lerin Avantaj ve Dezavantajları

Günümüzde ülkeler, ekonomik açıdan daha güçlü olabilmek amacıyla sadece yurt içinde değil yurt dışındaki pazarlarda da kıyasıya bir rekabet içindedirler. Ülkelerin içinde bulunduğu bu rekabet ortamı KOBİ'leri de kapsamaktadır. Bu küresel rekabet ortamı içinde KOBİ'lerin avantaj ve dezavantajlarının dikkatli bir şekilde belirlenmesi onların ve tabi ki ülkenin gelişmesini yakından etkileyecektir.

KOBİ'lerin Avantajları

Ülke ekonomilerinde meydana gelen yeni dinamikler ve değişimler KOBİ'lerin ekonomik kalkınma ve gelişmedeki rolünün gittikçe daha da önem kazanmasına neden olmaktadır. KOBİ'lerin ülke ekonomisine katkılarını ve avantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Akdeniz, 2005:75, Yılmaz, 2003:3, Türkoğlu, 2003:276-279):

- Daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşitliliği sağlamaktadır,
- Daha düşük yatırım maliyetleriyle istihdam imkanı yaratmaktadır,
- Emek yoğun teknolojilerle çalışarak ve genelde düşük vasıflı eleman istihdam ederek işsizliğin aşağı çekilmesine katkıda bulunmaktadır.
- Esnek yapıları itibariyle ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmektedir,
- Talep değişikliklerine ve çeşitliliklerine daha kolay uyum gösterebilmektedir,
- Teknolojik yenilikleri almaya esnek yapıları nedeniyle daha yatkındır,
- Bölgelerarası dengeli kalkınmayı sağlar,
- Gelir dağılımındaki dengesizlikleri azaltır,
- Bireysel tasarrufları teşvik eder,
- Büyük sanayi işletmelerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısıdır,
- Ekonominin ve sosyal sistemlerin denge ve istikrar unsurudur.
- Teknik yenilikler konusunda verimliliğin yüksektir,
- İşçiler ile ilişkilerin daha yakındır,
- Bürokrasinin daha azdır.

KOBİ'lerin dezavantajları

KOBİ'lerin yukarıda sayılan avantajlarının yanında bazı önemli dezavantajlara da sahiptir. Ülke içerisinde yer alan KOBİ'lerin dezavantajlarının belirlenmesi ve bunların telafi edilmesi için politik karar alıcıların dikkatli davranması gerekmektedir. KOBİ'lerin genel olarak dezavantajlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Civan ve Tekinkuş,2002:8, Akgemici, 2001:15):

- Yönetimde yetersizlik,
- Olumsuz rekabet ortamı,
- Mevzuata hakim olma konusunda sıkıntı yaşanması ve bürokrasi,
- Kalifiye işgücü sıkıntısı,
- Finansal engeller ve sermaye kıtlığı,
- Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin yeterli düzeyde olmaması,
- Finansal planlama ve bütçeleme konularında eksiklikler,
- Faaliyet alanının küçük olması,
- İhale, fuar gibi bir takım etkinliklere katılma konusunda sıkıntı yaşanması,
- Modern pazarlama yöntemlerini verimli bir şekilde kullanamama,
- Sermaye piyasalarından yeterince faydalanamama,
- Üretim ve satış koordinasyonunun etkin sağlanamaması,
- Stratejik karar alma sürecinde sadece işletme sahip ve ortaklarının bulunması,
- İşletmede mali danışman veya uzman bulduramama,
- Banka ve diğer finansal kurumlardan yeterli desteği görememe,
- Yeni ürün geliştirme konusunda yetersiz kalınması,
- Bağımsızlığını kaybetme ve batma riski.

KOBİ'lerin Ekonomideki Yeri ve Önemi

KOBİ'ler gelişmiş veya gelişmekte olsun bütün ülkelerin ekonomik yapısı içinde önemli bir yer teşkil etmektedirler. Özellikle yaratmış oldukları istihdam olanakları ve ülke ekonomisine sağladıkları gelir göz önüne alındığında bu durum daha da göze çarpmaktadır. KOBİ'lerin genel ekonomik yapı içindeki önemini bilincinde olan ülkeler,

gelişmekte olsun veya olmasın KOBİ'lerin kurulması, büyümesi, korunması ve rakip firmalarla rekabet edebilecek bir yapıya kavuşması için gerekli ortamı sağlamak amacıyla çalışmalar yapmaktadırlar (Şamiloğlu ve Uygun, 2001:1). Türkiye'de KOBİ'lerin kurulması gelişmesi ve sağlıklı bir şekilde hayatını sürdürüp gelişebilmesi için özellikle özelleştirmenin yoğun olarak yaşandığı illerde İŞGEM (İş Geliştirme Merkezi), ORTKA (Ortak Kullanım Amaçlı Atölye), ORTLAB (Ortak Kullanım Amaçlı Laboratuvar)v.b. uygulamaları KOSGEB aracılığı ile uygulamaktadır.

KOBİ'ler, sanayileşme süreci içinde bulunan ülke ekonomilerinin gelişimi konusunda dinamik bir güç pozisyonundadırlar. Bir ülke içinde mevcut işletmelerin büyük bir kısmını KOBİ'ler oluşturmaktadır (Akdede ve Turan, 2008:3). Dünyadaki bütün ülkelerde yer alan işletmelerin oransal olarak %95'ini KOBİ'ler oluşturmaktadır. Buna ek olarak toplam istihdamın oransal olarak %66'sını ve toplam üretim miktarının oransal olarak %55'ini yine KOBİ'ler oluşturmaktadır. Türkiye'de ise KOBİ'ler, Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2002 yılı verilerine göre, Türkiye'deki imalat sanayinde faaliyet yapan işletmelerin oransal olarak %99,5'lik kısmını oluşturmaktadır. Bu oranların istihdam açısından değerlendirilmesinde de benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. KOBİ'lerin istihdam ettiği işgücü sayısı ortalama olarak 3 milyon kişi civarındadır. Bu oran KOBİ'lerin Türkiye ekonomisinde imalat sanayindeki istihdamının %77'sini kapsamaktadır. KOBİ'ler ayrıca toplam katma değer de %38'ini tek başlarına oluşturmaktadır (Koyuncuoglu ve Özgülbaş, 2008:1-2).

ULUSLARARASI DOĞRUDAN YATIRIMLAR ve KOBİ'LER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Küreselleşme ile birlikte uluslararası doğrudan yatırımların ekonomik yapı üzerindeki faydaları ve zararları, gerek yerli gerek yabancı literatürde uzun zamandır tartışma konusudur. Uluslararası doğrudan yatırımların, hedef ülke ekonomileri üzerindeki etkileri konusunda yaşanan bu tartışmalar, uluslararası doğrudan yatırımların tanımlanması hususunda da yaşanmaktadır. Ancak bütün bu tartışmalara rağmen ülkeler, uluslararası doğrudan yatırımları çekmek için büyük bir rekabet içerisindedirler.

Uluslararası doğrudan yatırımlar için UNCTAD, IMF, World Bank ve OECD tarafından yapılan tanımlamalar birbirlerine yakın tanımlamalar olmasına rağmen, çoğunlukla OECD'nin tanımı kullanılmaktadır. OECD'nin tanımına göre uluslararası doğrudan yatırımlar; bir ekonomide yerleşik yatırımcının, başka bir ekonomide kalıcı bir çıkar elde etme amacını yansıtmaktadır. Bu kalıcı çıkar, doğrudan yatırımcının işletme ve işletme yönetimi üzerinde uzun dönemli bir ilişkiyi ifade etmektedir (OECD, 1999: 7-8). Uluslararası doğrudan yatırımların tanımında yer alan uzun dönemli kalıcı ilişki hedef ülke ekonomisi üzerinde olumlu etkiye yol açacaktır. Bu etki KOBİ'lerin gelişmesine ve dış pazarlara açılmasında önemli bir yere sahiptir (Corupbekov, 2005:19). Birçok çalışmada görülmektedir ki; uluslararası doğrudan yatırımlar konusunda KOBİ'ler, büyük firmalara göre dezavantajlı durumdadır (Kuo ve Li, 2003:219).

Uluslararası Doğrudan Yatırımların Belirleyici Faktörleri

Uluslararası doğrudan yatırımların 1970'li yıllarda önem arz eden belirleyici faktörleri doğal kaynaklar, ucuz iş gücü ve yerel pazara yakınlıktır. 1980-1990 yılları arasında ise önemli belirleyici faktörler olarak; üretim faktörlerine erişilebilirlik, politika uygulama standartları ve bölgesel pazarlar öne çıkmıştır. Diğer taraftan, 1990'lardan itibaren önem kazanan diğer belirleyici faktörler ise; destekleyici fiziksel ve kurumsal altyapı, ölçek ekonomileri ve küresel-bölgesel düzeyde var olan piyasalardır (Dunning vd., 2007:28). 1990'lı yılların ortalarından itibaren uluslararası doğrudan yatırımlar, gelişmekte olan ülkeler için dış finansmanın en büyük bileşeni haline gelmiş, dolayısıyla uluslararası doğrudan yatırımları belirleyen faktörler daha da önem kazanmıştır. Kahai (2004) yapmış olduğu çalışmada uluslararası doğrudan yatırımları belirleyen faktörleri üç sınıfa ayırmıştır. İlk kategori hedef ülkenin; pazar büyüklüğü, büyüme potansiyeli, satın alma gücü, üretim maliyeti, coğrafik konumu ve doğal kaynaklar gibi geleneksel ekonomik faktörleri içermektedir. İkinci kategori hedef ülkenin, sosyal politik ve kültürel çevre ile ilgili olan faktörleri içerir. Üçüncü kategori ise hedef ülkenin; işlem maliyetlerinin büyüklüğü ile ilgili tedbirleri içermektedir (Kahai, 2004:43-44).

Uluslararası doğrudan yatırımların çeşidine bağlı olarak ise; kaynak arama, pazar arama ve verimlilik gibi faktörleri öne çıkmaktadır. (Nunnenkamp, 2002:5-6).

Tablo 1: Uluslararası Doğrudan Yatırımların Hedef Ülkedeki Belirleyicileri

Ekonomik Şartlar	Piyasalar	Büyüklik, Gelir Düzeyi, kentleşme, istikrar ve büyüme beklentileri, bölgesel pazarlara erişim, dağıtım ve talep modelleri.
	Kaynaklar	Doğal kaynaklar, yer seçimi
	Rekabet Gücü	İş gücü durumu, maliyet, beceri, eğitilebilirlik, yönetim teknik becerileri, girdiye erişim, fiziksel alt yapı, tedarikçi tabanı, teknoloji desteği.
Hedef Ülke Politikaları	Makro Politikalar	Önemli makro değişkenlerin yönetimi, havale kolaylığı, döviz erişim.
	Özel Sektör	Özel mülkiyetin tanıtımı, açık ve istikrarlı politikalar, kolay giriş/çıkış politikaları, etkin finansal piyasalar, diğer destekler.
	Ticaret ve Sanayi	Ticaret stratejisi, bölgesel bütünleşme ve pazarlara erişim, mülkiyet kontrolü, rekabet politikaları, KOBİ'ler için destek.
	Uluslararası Doğrudan Yatırım Politikaları	Giriş kolaylığı, mülkiyet, teşvikler, girdiye erişim, şeffaf ve istikrarlı politikalar.
Çok Uluslu Şirket Stratejileri	Risk Algılaması	Ülke riskinin algılanması, politik faktörler bağlılık, makro yönetim, işgücü piyasaları, politika istikrarı.
	Yer, Kaynak, Entegrasyon Transferi	Şirket stratejileri, ürün tedarik/girdileri, bağlı bütünleşmeler, stratejik ittifaklar, eğitim, teknoloji

Kaynak: Joong-Wan CHO (2004), "Foreign Direct Investment: Determinants, Trends in flows and Promotion Policies", Investment Promotion and Enterprise Development Bulletin for Asia and the Pacific, Vol:1, p.100.

Tablo 1'de hedef ülkeye yapılacak olan yatırım kararlarında belirleyiciliğe sahip olan faktörler dikkatli bir şekilde incelendiğinde, küreselleşmenin önemli bir faktör olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte ulusal politikaların rolünün, özellikle de liberalleşme amacı doğrultusunda geliştirilen politikaların, uluslararası doğrudan yatırımlar açısından ne kadar önemli olduğu da ifade edilmektedir. Uluslararası doğrudan yatırımların hedef ülkeye girişi üzerinde yer seçimine özgü belirleyiciler büyük öneme sahiptir (Cho, 2004:100)

Daha önceden de ifade edildiği üzere 1990'lı yıllarda uluslararası doğrudan yatırımların coğrafi dağılımının belirleyici faktörleri, 1970'li yıllara göre değişiklik göstermişlerdir. Ancak Hecckscher-Ohlin teoremi 1990'lara kadar geçerliliğini kaybetmiş ise de, 1990'larda uluslararası doğrudan yatırımların belirleyicileri kapsamında yabancı yatırımların bazı türlerinin coğrafi dağılımını ortaya koyabilmektedir. Bu kapsamda kuzey ve güney ülkeler göz önüne alındığında üretim sistemleri bütünleşirken, küresel veya bölgesel üretim pazarlama stratejilerinde de değişiklikler meydana gelmiştir (Dunning vd., 2007:31). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, uluslararası doğrudan yatırımların gelişmekte olan ülkelerdeki iç pazara dönük üretime yöneldikleri görülmektedir. Bu yönelmeye sebep ise, az gelişmiş ülkelerin sanayileşme politikalarını ithal ikamesi yönünde değiştirmeleridir. Son yıllarda Uluslararası doğrudan yatırımlarda hammadde temininin öneminin azaldığını, çok uluslu şirketlerin daha çok stratejik üstünlük sağlayacakları sektörlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Uluslararası doğrudan yatırımlar uluslararası para ve sermaye piyasalarında etkin bir rol üstlenmiş ve küreselleşmenin de en önemli faktörlerinden biri olmuştur (Yaşar vd., 2006:111).

Uluslararası doğrudan yatırımlar ev sahibi ülkede sermaye birikimini ve üretim kapasitesini artırmakta, istihdama, vergi gelirlerine, ülke içi rekabete ve ekonomik büyümeye olumlu katkılar yapmaktadır. Teorik olarak yapılmış olan çalışmalarda bu katkılar, taşma etkisi (Spillover effect) ile yerli firmaların verimliliğinde uluslararası doğrudan yatırımların olumlu bir rolü olduğunu göstermektedir (Hale ve Long, 2007:4). Dolayısıyla iyi bir yönetim ve beceri sistemine sahip bir KOBİ'nin bu taşma etkisinden yararlanarak büyümesi olasıdır (Tambunnan, 2007:118).

UYGULAMA

Bu çalışmada uluslararası doğrudan yatırımcıların Türkiye'de bir ile yatırım yapmasında o ilin gelişmişlik düzeyi ve nüfusunun ne kadar etkili olduğu ve uluslararası doğrudan yatırımları o ildeki KOBİ'lerin kurumsallaşmasına, Ar-Ge faaliyetlerine ve ihracat yapma olanaklarına etkisi analiz edilecektir. Yapılan analiz iller bazında gerçekleştirilecektir.

Yapılan analizde Hazine Müsteşarlığının izin vermiş olduğu yurt dışından gelen uluslararası doğrudan yatırım miktarı bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Bu veriler Hazine Müsteşarlığının internet adresinden alınmıştır. Bu internet sitesinde her ile gelen uluslararası yatırımcı miktarı (adet olarak) verilmektedir. Çalışmada sınanan hipotezler ve hipotezlere ait veriler ile kaynakları aşağıda verilmektedir. Analiz için Lisrel 8.51 programı kullanılmıştır.

Ana Kütle ve Örneklem

Çalışmada ana kütle olarak Türkiye'nin 81 ili alınmıştır. KOSGEB 38 il için saha araştırma çalışması olarak il raporları hazırlamıştır. Bu raporlarda ilgili ildeki KOBİ'lerin genel karakteristik özellikleri anket yöntemi sonucunda ortaya konmuştur. Bu çalışmalarda 38 adet ildeki 43.262 adet işletmeye anket uygulanmıştır. 38 ilin her biri için ayrı birer rapor hazırlanarak yayınlanmıştır. Bu 38 ilden 30'u örneklem olarak excell sayı jeneratorü kullanılarak rassal bir şekilde seçilmiştir. Böylece ana kütlelerin % 37'si yani yaklaşık 3'te biri örneklem olarak alınmıştır. Örneklem olarak alınan iller Ek 1'de gösterilmektedir. Bu illere ilişkin KOSGEB'in hazırlamış olduğu saha araştırma raporlarından faydalanılmıştır.

Hipotezler

Çalışmada beş temel hipotez sınanacaktır. Bu hipotezler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır

H1: Herhangi bir ilin nüfusuyla o ile gelen uluslararası doğrudan yatırım miktarı arasında doğrusal ve pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bir ilin nüfusunun kalabalık olması, uluslararası yatırımcının pazar beklentisinin yanı sıra aradığı nitelikli işgücünü temin etmek açısından da önemli olmaktadır. Bu çalışmada kullanılan nüfus verileri TÜİK'in (Türkiye İstatistik Kurumu) sitesinden alınmıştır. Modelde dağılımı normalleştirmek adına nüfus rakamlarının doğal logaritması alınarak kullanılmıştır.

H2: Herhangi bir ilin gelişmişlik düzeyi ile o ile gelen uluslararası doğrudan yatırım miktarı arasında doğrusal ve pozitif yönlü bir ilişki vardır. Bir ilin gelişmişlik düzeyinin yüksek olması uluslararası yatırımcının o ile yatırım tercihinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Çünkü uluslararası yatırımcının o ile beraberinde getireceği teknik personel ve üst düzey yöneticilerin alışmış oldukları yaşam standartlarını hedef ülkede de devam ettirme isteğini karşılama amacıdır. Ayrıca uluslararası yatırımcının yatırım yaptığı ilin yurt dışı ve yurt içi pazarlara açılmasında kullanacağı haberleşme ve ulaşım alt yapısının önemi de bu hipotezin sınanmasında kullanılan başka bir dayanaktır. Bu hipotezin sınanmasında DPT'nin (Devlet Planlama Teşkilatı) illerin sosyo - ekonomik gelişmişlik araştırması sonucu yayınlanan veriler kullanılmıştır.

H3: Herhangi bir ile yatırım yapan uluslararası yatırımcı o ildeki KOBİ'lerin kurumsallaşmasını doğrusal ve pozitif yönde etkilemektedir. Herhangi bir ile yatırım yapan uluslararası yatırımcı o ilden de kendine tedarikçi veya hizmet satın alacağı firmalar edinebilmektedir. Uluslararası yatırımcıların kendilerine tedarikçi seçerken kurumsallaşmış belli bir yönetim sistemini benimsemiş ve kendisi ile iş yapabileceği çapta bir KOBİ ile çalışmak istemesi gayet doğaldır. İllerdeki KOBİ'lerin kurumsallaşması modelde profesyonel yönetici değişkeni tarafından temsil edilmektedir. KOSGEB'in belli başlı iller üzerine yapmış olduğu KOBİ saha araştırmalarından profesyonel yönetici kullanan KOBİ'lerin oranı, KOBİ'lerde kurumsallaşmanın temsilcisi olarak seçilmiştir.

H4: Herhangi bir ile yatırım yapan uluslararası yatırımcı o ildeki KOBİ'lerin Ar-Ge faaliyetlerini doğrusal ve pozitif yönde etkilemektedir. Bir ilde yabancı yatırımcıların kümelenmesi ile uluslararası yatırımcıların beraberinde getirdiği yeni teknoloji ve Ar-Ge kültürünün KOBİ'leri de etkileyeceği varsayılmaktadır. Bu hipotezde kullanılan verinin kaynağı KOSGEB'in iller üzerine yapmış olduğu KOBİ saha araştırması anket sonuçlarında yer alan patent ve faydalı model sahibi, KOBİ oranı olarak kullanılmıştır. Ar-Ge faaliyetinin sonucunda şart olmasa da bir patent veya faydalı model ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle KOBİ'lerin Ar-Ge faaliyetlerini temsilen bu değişken seçilmiştir.

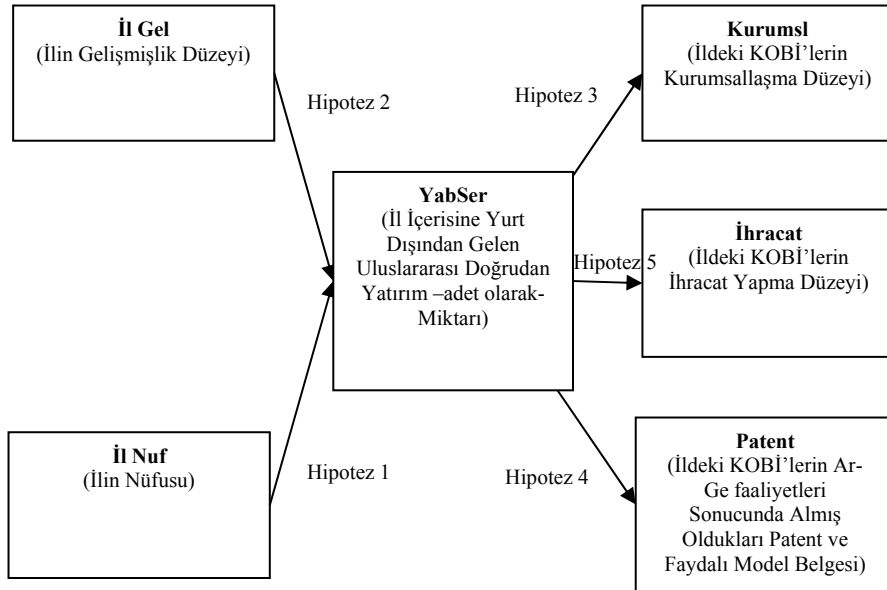
H5: Herhangi bir ile yatırım yapan uluslararası yatırımcı o ildeki KOBİ'lerin ihracat yapma olanaklarını doğrusal ve pozitif yönde etkilemektedir. İldeki uluslararası yatırımcılar ile iş yapmaya başlayan KOBİ'lerin uluslararası düzeyde mal üretme kapasitelerinin gelişmesi ve bu gelişme sonucunda yurt dışı pazarlara açılma kapasitelerinin artması beklenmektedir. Bu hipotezin analizinde yine KOSGEB'in yapmış olduğu KOBİ saha araştırma raporları kullanılmıştır.

Yöntem

Çalışmada yukarıda bahsedilen hipotezlerin sınanmasında yapısal eşitlik modeli kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellerinin Path analizleri, çoklu grup uygulamaları, doğrulayıcı faktör analizleri gibi farklı model yapıları mevcuttur. Bu model yapılarında örtük değişkenler kullanılabileceği gibi gözlemlenebilen değişkenlerde kullanılmaktadır (Şimşek, 2007:3). Yapısal eşitlik modellemesi, bağımlı değişkenlerin bağımsız değişkenlere nasıl bağlı olduğunu gösteren bir ya da daha fazla doğrusal regresyon eşitliğini içermektedir (Yılmaz v.d. 2006: 175-176). Yapısal eşitlik modellerinde bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönü çizilen oklar ile ilişkinin derecesi ise Path katsayıları ile gösterilmektedir (Ersöz v.d., 2009: 21). Bu yöntem ilk kez 1921'de Sewall Wright tarafından Journal of Agricultural Research'te yayımlanan makalesi ile analizlerde kullanılmaya başlanmıştır (Li, 1956, s:190). Daha sonra bu analiz üzerine çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Tukey (1954) ile Turner and Stevens (1959) bunlardan başlıcalarıdır (Wright, 1960, s:189). Path katsayıları 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Path katsayısı 1'e yaklaştıkça gücü artmaktadır.

Çalışmada analiz edilen modelin grafiksel gösterimi Şekil 1'de gösterilmektedir. Şekil 1'de daha önce analiz edileceği belirtilen hipotezlerde gösterilmektedir. Ayrıca şekildeki oklarda ilişkinin yönünü ifade etmektedir. Buna göre ilin gelişmişlik düzeyi ile ilin nüfusunun (Hipotez 1 ve 2), o ile gelen uluslararası yatırımcı miktarını etkilediği; o ildeki uluslararası yatırımcıların sayısı (veya yığılması) o ildeki KOBİ'leri bir sanayi iklimi yaratarak kurumsallaşmalarını, ihracat yapma olanaklarını ve Ar-Ge faaliyetlerini etkileyebileceği (Hipotez 3,4 ve 5) gösterilmektedir.

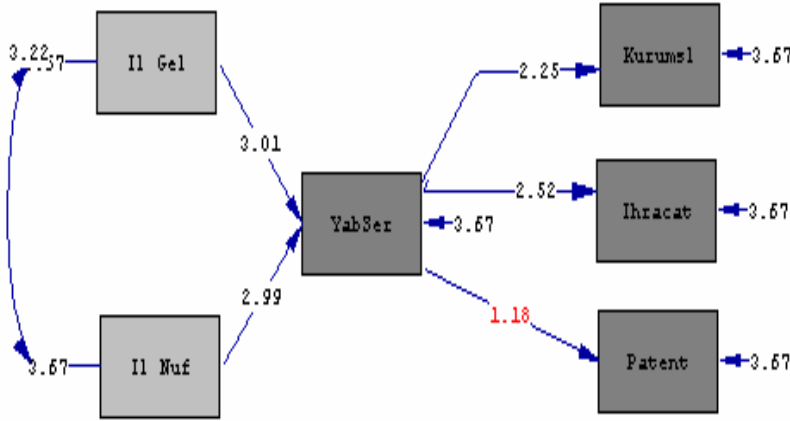
Şekil 1: Modelin Grafiksel Gösterimi

Bulgular

Şekil 1'de gösterilen modelin analizi sonucunda Şekil 1'de gösterilen t-değerleri elde edilmiştir. Path analizinde ilk önce modelde yer alan değişkenlerin t-değerlerine bakılması gerekmektedir. Bu modelde anlamlılık düzeyi olarak 0,05 alınmıştır. T-değeri 0,05 anlamlılık düzeyinde 1,96'dır. Bu sebeple t değeri 1,96'nın altında olan değişkenlerin 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı bir ilişki ortaya koymadıkları için modelden çıkartılması ve geriye kalan değişkenlerin tekrar analiz edilmesi gerekmektedir. Bu durum modelde yer alan değişkenlerden hiç birinin 1,96 seviyesinin altında kalmamasına kadar devam edilmelidir (Şimşek 2007:86).

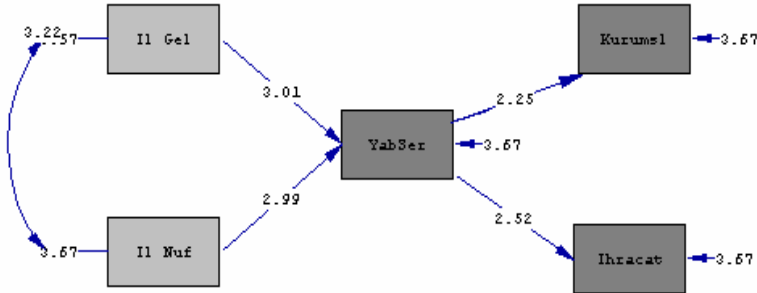
Şekil 2: Modelin T-Değerleri

Chi-Square=9.48, df=9, P-value=0.39393, RMSEA=0.045

Şekil 2'de görüldüğü üzere sadece patent değişkeninin t-değeri 1,96'nın altındadır. Dolayısı ile patent değişkeni ile YabSer değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı sonucu bulunmuştur. Bu nedenle Hipotez 4 red edilmiştir. Patent değişkeni modelden çıkartıldıktan sonra geriye kalan değişkenler tekrar analiz edilmiştir. Böylece ikinci modelin t-değerleri elde edilmiştir. İkinci modelin t-değerleri Şekil 2'de gösterilmektedir.

Şekil 3: İkinci Modelin T-Değerleri

Chi-Square=6.16, df=5, P-value=0.29086, RMSEA=0.093

Modelden, istatistiksel olarak anlamsız bulunan değişkenin çıkartılması ile geriye kalan değişkenlerin tekrar analiz edilmesi sonucunda 2. Modelin t değerleri Şekil 3'te gösterilmektedir. Bu şekilden de görüldüğü üzere modeldeki bütün değişkenlerin t-değerleri 1,96'nın üzerinde, diğer bir ifade ile istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

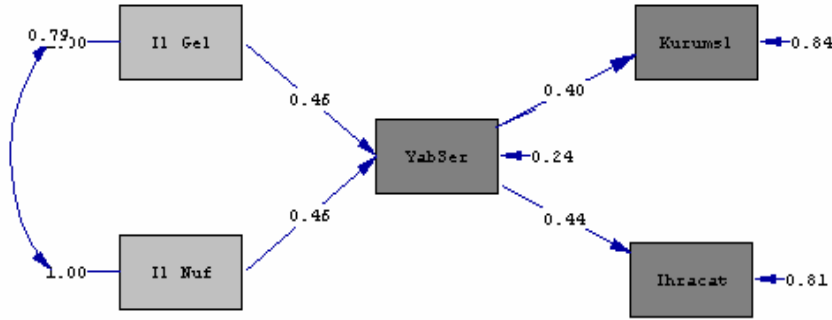
Modeldeki değişkenlerin anlamlı bulunmasından sonra sıra modelin genel olarak anlamlı olup olmadığını incelemeye gelmiştir. Path analizinde modelin genel olarak anlamlılığını gösteren birçok istatistiksel yöntem ve katsayı mevcuttur. Bu istatistiksel katsayı ve yöntemlere modelin uyum iyiliği istatistikleri adı verilmektedir. Bu analiz yöntemini kullanan çalışmalarda sıklıkla kullanılan uyum iyiliği istatistikleri Tablo 2'de raporlanmıştır. Yıldızla işaretlenmiş olan uyum iyiliği ölçütleri modelin genel olarak anlamlı olduğu sonucunu vermektedir.

Tablo 2: Modelin Genel Olarak Anlamlılığına İlişkin İstatistikler

Uyum İyiliği Ölçütleri	Kısaltması	Modele İlişkin Değerler			Modelin Genel Olarak Anlamlı Olması İçin Beklenen Değerler
Ki-Kare	X^2	1.87 *	Modelin Serbestlik derecesi "1"		Bu değer serbestlik derecesine oranı 2'nin altında olması modelin genel olarak anlamlı olduğunu gösterir
Uyum İyiliği İndeksi	GFI	0.92 *			Bu değer 0 ile 1 arasında olmaktadır. 1'e yaklaştıkça model o kadar anlamlıdır. Çoklu regresyondaki R^2 şeklinde yorumlanır
Düzeltilmiş Uyum İyiliği İndeksi	AGFI	0.77 *			Parametre sayısına bağlı olarak GFI'nın düzeltilmiş şeklidir. Çoklu regresyondaki R^2 şeklinde yorumlanır
Karşılaştırmalı Uyum İyiliği İndeksi	CFI	0.98 *			Bu değer 0 ile 1 arasında olmaktadır. 1'e yaklaştıkça model o kadar anlamlıdır. Özellikle küçük örneklerde modelin güvenilirliği hakkında bilgi verir. Genellikle 0.95'den büyük olması istenir.
Kestirim Hatası Kareler Ortalamasının Karekökü	RMSEA	0.093*			Bu değer sıfıra yaklaşması modelin anlamlı olması sonucunu verir. Bu değer sıfır çıkması modelin mükemmel olduğunu gösterir. Fakat genel kabul görmüş değer 0.10 ve altıdır.
Akaieke'nin Bilgi Kriteri	AIC	Model Değeri	Bağımsızlık Modeli Değeri	Doymuş Model Değeri	Bu değişkenin modelin genel olarak anlamlı sayılması için "Model" değerinin "Bağımsızlık Modeli"ve "Doymuş Model" değerlerinden küçük olması gerekmektedir.
		26.16 *	97,42	30.00	
Tutarlı Akaieke'nin Bilgi Kriteri	CAIC	Model Değeri	Bağımsızlık Modeli Değeri	Doymuş Model Değeri	Bu değişkenin modelin genel olarak anlamlı sayılması için "Model" değerinin "Bağımsızlık Modeli"ve "Doymuş Model" değerlerinden küçük olması gerekmektedir.
		50.17 *	109.42	66.02	

Tablo 2'de gösterilen bütün uyum iyiliği istatistikleri dikkatle incelendiğinde model tümü itibarıyla anlamlıdır. Modelin genel olarak anlamlı olduğunun bulunması sonucunda artık modeldeki değişkenlerin birbirlerine olan etki derecelerini görülebileceği Path katsayılarına geçilebilir. Modelin Path katsayıları Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4: Modelin Standardize Edilmiş Path Katsayıları

Chi-Square=6.16, df=5, P-value=0.29086, RMSEA=0.093

Şekil 4'te gösterilen Path katsayıları standardize edilmiş değerlerdir. Bu değerlere göre ilin gelişmişlik düzeyiyle ilin nüfusu, o ile gelen uluslararası doğrudan yatırımcı miktarı üzerinde aynı etkiye (Path katsayıları 0,46) sahiptir. Bir ildeki uluslararası doğrudan yatırımcı miktarının 1 birim artması o ildeki KOBİ'lerin kurumsallaşmasını 0,40 birim, ihracat yapma olanaklarını ise 0,44 birim arttırmaktadır. Dolayısı ile H1, H2, H3 ve H5 hipotezleri ilişkinin yönü açısından da doğrulanmıştır.

Dolayısı ile bir ile yabancı sermaye gelmesindeki önemli belirleyicilerden ikisi olarak ilin gelişmişlik düzeyi ile o ilin nüfusu olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Yapılan analiz sonucunda Bir ilin nüfusuyla o ile gelen uluslararası doğrudan yatırım miktarı arasında doğrusal ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucu bulunmuştur. Bir ilin nüfusunun kalabalık olması, uluslararası yatırımcının pazar beklentisinin karşılamasının yanı sıra aradığı nitelikli işgücünü temin etmek açısından da önemli olması bulunan sonuç ile örtüşmektedir. Şekil 4'te gösterilen standardize edilmiş path katsayıları Bir ilin gelişmişlik düzeyi ile o ile gelen uluslararası doğrudan yatırım miktarı arasında doğrusal ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucunu da ortaya koymaktadır. Bir ilin gelişmişlik düzeyinin yüksek olması uluslararası yatırımcının o ile beraberinde getireceği teknik personel ve üst düzey yöneticilerin alışmış oldukları yaşam standartlarını hedef ülkede de devam ettirme isteğini karşılamasının yanı sıra haberleşme ve ulaşım alt yapısının önemini de vurgulamaktadır.

Yapılan analiz sonucunda Şekil 4'te gösterilen standardize edilmiş path katsayıları uluslararası doğrudan yatırımların KOBİ'lerin kurumsallaşmalarına ve ihracat kapasitelerinin artmasına etki ettiği sonucu bulunmuştur. Bir ile yatırım yapan uluslararası yatırımcı o ildeki KOBİ'lerin kurumsallaşmasını doğrusal ve pozitif yönde etkilemektedir. Çünkü uluslararası yatırımcı yatırım yaptığı ilden de kendine tedarikçi veya hizmet satın alacağı firmalar edinebilmektedir. Uluslararası yatırımcıların kendilerine tedarikçi seçerken kurumsallaşmış belli bir yönetim sistemini benimsemiş ve kendisi ile iş yapabileceği nitelikte bir KOBİ ile çalışacağı yapılan analiz sonucunda ortaya konmuştur. Diğer taraftan bir ile yatırım yapan uluslararası yatırımcı o ildeki KOBİ'lerin ihracat yapma olanaklarını doğrusal ve pozitif yönde etkilemektedir. İldeki uluslararası yatırımcılar ile iş yapmaya başlayan KOBİ'lerin uluslararası düzeyde mal üretme kapasitelerinin gelişmesi ve bu gelişme sonucunda yurt dışı pazarlara açılma kapasitelerinin artacağı da analiz sonucunda ortaya konan bir diğer konudur.

SONUÇ

Uluslararası doğrudan yatırımlar bir ülkenin dış ödemeler bilançosu açıklarını kapatmada, ülkeye döviz girdisi sağlama gibi parasal faydalarının yanında ülkedeki ekonomik kurumları ve iş dünyasını da etkileyip yapısal dönüşümleri sağlayabilmektedir. Uluslararası doğrudan yatırımların bu işlevi özellikle gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ortak özelliklerinden biri olan küçük ve orta büyüklükteki işletme sayısının ekonomi içerisindeki ağırlığının olumlu bir şekilde kullanılması ve ekonomideki yapısal dönüşümün KOBİ'leride etkileyerek gelişmelerinin ve dönüşümlerinin hızlanmasını sağlamak oldukça önemlidir.

Ekonomiye yön veren kişi ve kurumların yani hükümet ve bürokrasinin uluslararası doğrudan yatırım ve KOBİ politikalarını birlikte ele alması iki faktörün aynı anda işlemesi ve birbirlerini tamamlamalarına etki edecek düzenlemeler yapması gerekmektedir. Çünkü yapılan analiz sonucunda uluslararası doğrudan yatırımların örneklem olarak ele alınan illerde yer alan KOBİ'lerin kurumsallaşmasına ve ihracat yapabilme olanaklarına önemli derecede etkisi olduğu bulunmuştur. Bu açıdan KOSGEB ve Hazine Müsteşarlığının ortak politika araçları kullanması gerekmektedir.

Uluslararası doğrudan yatırımlara yerli KOBİ'ler ile belli bir oranda tedarikçi anlaşması yapması karşılığında ek vergisel avantajlar getirilmesi hem uluslararası doğrudan yatırımların ülke içine çekilmesinde hemde KOBİ'lerin gelişmesinde önemli ölçüde etkili olabileceği düşünülmektedir. Uluslararası doğrudan yatırımcının yatırım yaptığı ilin gelişmişlik düzeyine göre verilen destek miktarının oranının da artırılması uygulamanın daha etkili olmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- AKDEDE S. H. ve TURAN A. H. (2008), “Bilişim Sistemlerinin KOBİ'lerin Performansına Etkileri: Kaynak Temelli Yaklaşım İle Denizli İlinde Ampirik Bir Uygulama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt.63, Sayı.4, ss.1-28.
- AKDENİZ M. B. (2005), “KOBİ'lerin Ekonomik ve Sosyal Yapı İçindeki Yerleri, Destekleyici Kurumsal Çevreleri ve Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde yeniden Yapılandırılmaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.13, ss.69-90.
- AKGEMİCİ T. (2001), *KOBİ'lerin Temel Sorunları ve Sağlanan Destekler*, KOSGEB Yayınları, Ankara.
- AKSOY ALPŞAHİN U. ve ÇABUK A. (2006), “KOBİ'lerdeki Toplam Kalite Yönetimi Uygulamalarının Kurumsallaşma Üzerindeki Etkileri”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.9, Sayı.16, ss.39-56.
- ARSLAN Ö. (2003), “Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Çalışma Sermayesi ve Bazı Finansal Yönetim Uygulamaları”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt.4, Sayı.1, ss.121-134.
- AŞIKOĞLU R.,(1991), “Uluslararası Yatırım Kararlarında Etkili Olan Faktörler”, *Kütahya İİBF Yıllığı*, s.54.
- CHO, J.-W. (2004), “Foreign Direct Investment: Determinants, Trends in flows and Promotion Policies”, *Investment Promotion and Enterprise Development Bullentin for Asia and the Pacific*, Vol:1, pp.99-112.
- CIVAN M. ve TEKİNKUŞ M. (2002), “Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Avrupa Birliği'ne Uyum Süreci: Gaziantep Örneği”, *ODTÜ Uluslararası Kongresi (ERC) IV. Bildiri Kitabı*, 11-14 Eylül Ankara, ss.1-34.
- CORUPBEKOV, M. (2005), *Kırgızistan'da Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Bu Yatırımları Belirleyen Etkenler Üzerine Bir Araştırma*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- DPT, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırması, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolge/gosterge/>, (12-05-2009)
- DUNNING J.H., KIM K. Z, LEE C., (2007), “Restructuring the Regional Distribution of FDI: The Case of Japanese and US FDI”, *Japan and World Economy*, Vol:19, Issue:1, pp.26-47.
- EROĞLU İ., İNCE M. ve GÜL H. (2008), “Küresel Sistemde KOBİ'lerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Stratejik Boyutuyla Yeniden Yapılanma Gereği”, *Girne Amerikan Üniversitesi Bir Çatışma veya Uzlaşma Kaynağı Olarak Küreselleşme Sempozyumu*, 13-15 Mayıs.
- ERSÖZ S., PINARBASI M., TÜRKER A. K. ve YÜZÜKİRMİZİ M. (2009)”, Hizmet Kalitesinin Servqual Metodu İle Ölçümü ve Sonuçların Yapısal Eşitlik Modelleri İle Analizi: Öğretmen Evi Uygulaması, *Kırıkkale Üniversitesi, Int.J.Eng.Research & Development*, Vol.1, No.1, ss:19-27
- HALE G., LONG C. (2007), “Are There Productivity Spillovers from Foreign Direct Investment in China?”, *Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series, February*.
- Hazine Müsteşarlığı, İllere Göre İzin Verilen Yabancı Sermayeli Firma Sayıları, <http://www.treasury.gov.tr/irj/portal/anonymouse?NavigationTarget=navurl://831679608c6ba2da641258f88362f886> (16-05-2009)
- İRAZ R. (2006), “Küresel Rekabet Ortamında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Ulusal Sosyo-Ekonomik Sisteme Katkıları Açısından Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.15, ss.367-380.
- KAHAI, S.K.(2004), “Traditional and Non-Traditional Determinants of Foreign Direct Investment in Developing Countries”, *Journal of Applied Business Research*, Vol:20, No:1, pp.43-50

- KOSGEB, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin Tanımı, Nitelikleri ve Sınıflandırılması Hakkında Yönetmelik, <http://destek.kosgeb.gov.tr/kobitanim/KobiYonetmelik.aspx>
- KOYUNCUGİL A. S. ve ÖZGÜLBAŞ N. (2008), "İMKB'de İşlem Gören KOBİ'lerin Güçlü ve Zayıf Yönleri: CHAID Karar Ağacı Uygulaması", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.23, Sayı.1, ss.1-21.
- KUO, H.C., LI, Y. (2003), "A Dynamic Decision Model of SME's FDI", *Small Business Economics*, Vol:20, pp.219-231.
- LI C. C., (1956), "The Concept of Path Coefficient and Its Impact on Population Genetics", *Biometrics*, Vol. 12, No. 2, pp. 190-210
- NUNNENKAMP P., (2002), "Determinants of FDI in Developing Countries: Has Globalisation Changed the Rules of the Game?", *Kiel Institute for World Economics, Working Paper*, No.1122, July, pp.1-47.
- OECD (1999), *Benchmark definition of Foreign Direct Investment*, Third Edition, OECD Publishing.
- ÖZ E. ve YILMAZ B. (2007), "KOBİ'lerin Dış Ticarete Açılımlarında Dış Ticaret Şirketlerinin Rolü", *Çimento İşveren Dergisi*, Cilt.21, Sayı.6, ss.12-31.
- ŞAMILOĞLU F. ve UYGUN U. (2001), "KOBİ'lerde Ekonomik Kriz Yönetimi", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı.57, ss.1-7.
- ŞİMŞEK Ö. F. (2007), *Yapısal Eşitlik Modellerine Giriş Temel İlkeler ve LİSREL Uygulamaları*, Ekinoks Yayınları, Ankara
- TAMBUNNAN, T. (2007), "Trade and Investment Liberalization Effects on Small and Medium-Sized Enterprise Development: A Literature Review and Case Study of Indonesia", *Towards Coherent Policy Frameworks: Understanding Trade and Investment Linkages*, United Nations ESCAP, Studies in Trade and Investment No: 62, New York, pp: 11-154.
- TUİK, Nüfus İstatistikleri, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=39&ust_id=11 (10-05-2009)
- TÜRKOĞLU M. (2003), "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ'lerin) Büyük İşletmelerle Rekabetinde Stratejik İşbirlikleri Yaklaşımı: Göller Bölgesi Uygulaması", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.13, Sayı.1, ss.273-290.
- UNUTKAN Ö. ve UNUTKAN G. (1996), "Gümrük Birliği'ne Girişte Türk küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerine (KOBİ) Sağlanabilecek Vergisel Kolaylıklar", *Mali Çözüm Dergisi*, Sayı.36,
- WRIGHT S. (1960), "Path Coefficients and Path Regressions: Alternative or Complementary Concepts?" , *Biometrics*, Vol. 16, No. 2, pp. 189-202
- YAŞAR E., ÇINAR İ.T. ve ÖZÇELİK Ö. (2006), "Küreselleşme Ekseninde Doğrudan Yabancı Yatırımların Evrimi", *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:4, Cilt:4, Sayı:1, Nisan, ss.95-113.
- YILDIZ M. S. (2008), "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde (KOBİ) Bilgi Teknolojilerinin Firmalar Üzerindeki Etkileri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.7, Sayı.25, ss.212-239.
- YILMAZ F. (2003), *Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ'ler)*, İş Bankası İktisadi Araştırmalar ve Planlama Müdürlüğü, Ankara
- YILMAZ V., ÇELİK H. E. ve EKİZ E. H. (2006)", "Kuruma Bağlılığı Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modelleriyle Araştırılması: Özel ve Devlet Bankası Örneği", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006/2, ss. 171-184

Ek: Örneklem Olarak Alınan İllerin Listesi

Afyon	Çanakkale	Gaziantep	Kayseri	Manisa	Sivas
Ankara	Çorum	İçel	Kocaeli	Nevşehir	Tokat
Antalya	Denizli	İstanbul	Konya	Ordu	Trabzon
Aydın	Diyarbakır	İzmir	Kütahya	Sakarya	Uşak
Bursa	Eskişehir	Kahramanmaraş	Malatya	Samsun	Zonguldak